

Tiesībsarga 2023. gada ziņojums Saeimā 21.03.2024.

Cienījamā Saeimas priekšsēdētāja Daiga Mieriņas kundze!

Godājamie Saeimas deputāti, kundzes un kungi!

Pateicos par iespēju Jūs uzrunāt un iepazīstināt ar tiesībsarga 2023. gada ziņojumu par cilvēktiesību un labas pārvaldības situāciju Latvijā.

Vakar (20. martā) tika publicēts [ANO pasaules laimes ziņojums](#) jeb indekss, kurā tiek analizēti dažādi rādītāji, tajā skaitā iekšzemes kopprodukts (**IKP**) uz vienu iedzīvotāju, sociālais atbalsts, prognozējamie dzīves gadi ar labu veselību, izvēles brīvība, devīgums un korupcijas uztvere. Šajā indeksā Latvija ierindojusies 46. vietā (pērn Latvija bija 41. vietā). Es šo indeksu pieminu tāpēc, ka tajā iekļautie rādītāji cieši saistīti arī ar cilvēktiesībām un labu pārvaldību.

Kāda cilvēktiesību un labas pārvaldības situācija Latvijā paveras caur Tiesībsarga biroja saņemtajiem iesniegumiem?

2023. gadā saņemti **1718 iesniegumi**. Raugoties no iesniegumu tematikas (TOP 5), visvairāk iesniegumu saņemts par:

1. Labas pārvaldības principu,
2. Tiesībām uz taisnīgu tiesu,
3. Tiesībām uz īpašumu,
4. Tiesībām uz veselības aizsardzību un
5. Tiesībām uz sociālo nodrošinājumu.

Savukārt juridiskas **konsultācijas** lūgušas **2526** personas. Šeit dominē jautājumi par:

1. Tiesībām uz taisnīgu tiesu,
2. Tiesībām uz izglītību,
3. Bērnu tiesībām,
4. Labas pārvaldības principu un
5. Tiesībām uz sociālo nodrošinājumu.

Pie tiesībsarga pēc padoma vēršas iedzīvotāji. Arī Satversmes tiesa ir aicinājusi tiesībsargu sniegt viedokli konkrētās lietās – kopumā pērn esmu sniedzis 10 viedokļus. Savukārt valsts institūcijām par tiesību aktu projektiem esmu sniedzis 47 atzinumus.

2023. gadā kopējais galvenokārt valsts un pašvaldības iestādēm adresēto rekomendāciju skaits ir 302, tas ir teju 1,5 reizes vairāk nekā iepriekš. Augsts

ir arī ievēroto vai daļēji ievēroto rekomendāciju īpatsvars – vairāk nekā 77% manu rekomendāciju to adresāti ir ņēmuši vērā.

No 181 lapaspuses garā ziņojuma, kas ir Jūsu rīcībā, vēlos akcentēt atsevišķas tēmas.

Diskriminācija un tiesiskā vienlīdzība

Arī 2023. gadā visvairāk bija iesniegumu par iespējamiem diskriminācijas pārkāpumiem dzimuma un invaliditātes dēļ. Pieļauju, Jūs pamanījāt manu viedokli par naidīgu attieksmi pret sievietēm publiskos amatos, kad es vērsos pret seksismā un dzimuma stereotipos balstītiem komentāriem pret sievietēm nozīmīgos publiskos amatos.

2023. gadā aktīvi sadarbojos Eiropas Komisijas līmenī, strādājot pie priekšlikumiem direktīvām, ar kurām tiks noteikti vienoti vienlīdzības institūciju standarti. Šogad janvārī izveidota atsevišķa Diskriminācijas novēršanas nodaļa. Līdz ar to diskriminācijas aizliegums tiek pacelts jaunā līmenī, padarot to redzamāku, kas vienlaikus dod iespēju mērķtiecīgi strādāt pie diskriminācijas monitoringa, sniedzot priekšlikumus par nepieciešamiem grozījumiem tiesību aktos vai to piemērošanā.

Sociālās, ekonomiskās un kultūras tiesības

- Uzņēmējdarbība un cilvēktiesības

Strādājot ar tēmām, kurās skartas cilvēktiesības, manā redzeslokā aizvien biežāk nonāk aizskārums gadījumi biznesa vidē.

2023. gadā vērsos pie Ministru prezidenta, norādot, ir jārod kvalitatīvs un uz ilgtermiņa attīstību vērsts risinājums situācijas sakārtošanai, ieviešot uzņēmējdarbības un cilvēktiesību **nacionālo rīcības plānu**. Plāna joprojām nav.

- [Veselības aprūpe](#)

Konstatēju, ka tiesiskais regulējums nepamatoti neļauj individuālās kompensācijas mehānisma ietvaros piešķirt kompensāciju netipiskos gadījumos, kad pacientam noteiktās diagnozes ārstēšanai neder valsts noteikti kompensējamie medikamenti, un ārstu konsilijs ir noteicis pacientam citus medikamentus, kas nav iekļauti valsts kompensējamo zāļu sarakstā konkrētajai diagnozei. Atzinīgi vērtēju, ka šobrīd valdībā tiek virzīti grozījumi, kas novērsīs ilgstoši pastāvošo netaisnību.

- [Banku pakalpojuma pieejamība cilvēkiem ar invaliditāti](#)

Balstoties uz pētījuma "[Banku pakalpojumu pieklūstamība](#)" rezultātiem, kopā ar Finanšu nozares asociāciju un pārējiem iesaistītajiem tika identificēti problēmaspekti normatīvajā regulējumā un praksē, kas rada šķēršļus, lai izveidotu tādu banku pakalpojumu, kurš būtu pieņemams gan personām ar ierobežotu rīcībspēju, gan bankām. **Šobrīd norit aktīvs darbs pie vadlīniju izstrādes.**

- [Trūkumi traucējoša trokšņa ierobežošanas mehānismā](#)

levērojams skaits sūdzību regulāri tiek saņemtas par traucējošu troksni, ko rada dažādi avoti – gaisa satiksme lidostas tuvumā, autoceļi, rūpnieciskā darbība, kā arī dažāda cita veida uzņēmējdarbība, piemēram, restorāni, naktsklubi un spēļu zāles, kā arī šo izklaides vietu apmeklētāji.

Lai arī pēc iedzīvotāju intereses pārstāvošu organizāciju aktivitātēm Saeima grozīja [likumu](#), paredzot administratīvo atbildību izklaides vietām (juridiskām personām) par trokšņošanu, **joprojām ir palicis neatrisināts jautājums par plašāku izklaides trokšņa tiesisko regulējumu.** Līdz ar to šo tēmu turpināšu risināt arī šajā gadā.

Pilsoniskās un politiskās tiesības

- [Vardarbības pret sievietēm novēršana](#)

Novērtēju, ka visbeidzot Saeima pērnā gada nogalē ratificēja Stambulas konvenciju.

Nav noliedzams, ka Latvijā vardarbība pret sievietēm un vardarbība ģimenē nav izskausta, un tā ir uzskatāma par būtisku sociālu problēmu. Pagājušajā gadā uzsākām **izpēti par pagaidu aizsardzības pret vardarbību tiesā mehānisma efektivitāti.** Šobrīd pētījums turpinās.

- [Tiesības uz taisnīgu tiesu, pirmstiesas izmeklēšana](#)

[Tiesības uz taisnīgu tiesu](#) ir demokrātiskas un tiesiskas valsts funkcionēšanas neatņemama sastāvdaļa. 2023. gadā par taisnīgas tiesas nodrošināšanas aspektiem kopumā ir saņemti 182 iesniegumi. Iesniegumos izteikta

neapmierinātība ar tiesas nolēmuma pamatojumu – motivācijas trūkumu, par netaisnīgu lietas izskatīšanu pēc būtības, kā arī aktualizēts jautājums par rakstveida procesa pieļaujamību situācijā, kad Covid-19 pandēmija ir beigusies.

Tiek saņemti iesniegumi arī par tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanu pirmstiesas procesā – par trūkumiem izmeklēšanas iestāžu darbā, termiņu neievērošanu, uzklaustīšanas principa pārkāpumiem.

- [Atbalsta personas lēmumu pieņemšanā pakalpojuma regulējuma pieņemšana](#)

Jau 2022. gadā, secinot, ka Latvijas Republika joprojām nepilda starptautiskās saistības, ko tā uzņēmusies ratificējot ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām attiecībā uz atbalsta sniegšanu rīcībspējas īstenošanā, vērsos pie Ministru prezidenta un arī Saeimas. Rezultātā nepieciešamie normatīvie akti tika pieņemti, un pakalpojums ir pieejams no 2023. gada 1. novembri.

- [Personu ar ierobežotu rīcībspēju tiesiskā aizsardzība saistībā ar aizgādņu problemātiku pašvaldībās](#)

Pēdējos gados bāriņtiesas visā Latvijā aizvien biežāk sakaras ar problemātiku cilvēkiem ar ierobežotu rīcībspēju atrast aizgādņus, savukārt cilvēku skaits, kuriem ar tiesas nolēmumu tiek noteikti rīcībspējas ierobežojumi ar katru gadu pieaug.

2023. gadā sadarbībā ar Latvijas bāriņtiesu darbinieku asociāciju vērsu atbildīgo ministriju uzmanību uz šo problemātiku. Diemžēl konkrēti risinājumi no valsts puses nav sekojuši.

- [Ārzemnieku tiesības](#)

Esmu vērsies pie Ministru prezidentes par patvēruma meklētāju sociālo nodrošinājumu, uzsverot uz nepilngadīgo bez pavadības tiesību nodrošināšanu, kā arī nepieciešamību pārskatīt patvēruma meklētāju uztura un dienasnaudas apmēru, kā arī higiēnas un pirmās nepieciešamības preču normas.

- [Tiesības uz vārda brīvību](#)

Novērojams, ka izaicinājumu tiesībām uz vārda brīvību rada šo tiesību arī ļaunprātīga izmantošana. Nereti tā dēvētie kopienu līderi internetā tiražē Krievijas propagandu un dezinformāciju, šķeļot sabiedrību, izraisot etnisko naidu vai pat atbalstot Krievijas izdarītos kara noziegumus Ukrainā. Cienījamie Saeimas deputāti, es aicinu Jūs šim jautājumam pievērst īpašu uzmanību!

Politiskā līmenī tika uzsāktas diskusijas par satura krievu valodā raidīšanas pārtraukšanu sabiedriskajos medijos no 2026. gada. Esmu paudis atbalstu

kvalitatīva satura turpināšanai sabiedriskajos medijos arī pēc 2026. gada, norādot, ka tas palīdzētu izvairīties no dezinformācijas.

Esmu Saeimai sniedzis viedokli, piedāvājot administratīvo atbildību par naida runu paredzēt tikai tajos gadījumos, kad izteikumi nav saistīti ar vardarbību vai draudiem. Pārējie kvalificējošie apstākļi tiktu saglabāti krimināltiesību sistēmā. Līdz šim brīdim no Saeimas neesmu saņēmis informāciju par tālāku virzību šajā jautājumā.

Bērnu un jauniešu tiesības

- Izglītība

2023. gada vasarā veicu informatīvo [kampanju](#), kurā aicināju ziņot par normatīvajiem aktiem neatbilstošiem **mācību līdzekļu sarakstiem** skolās un bērnu dārzos un citu maksājumu pieprasīšanu – fonda naudas, ziedojumi, dāvanas skolai un skolotājiem u.tml. Atsaucība bija negaidīti liela, kas liecina, ka problēma pastāv.

Līdz ar pašvaldību **skolu tīkla reformām** aktuāla kļūst izglītojamo nokļūšana uz skolām. Pašvaldības bieži neizprot savu pienākumu nodrošināt transportu bērnu nokļūšanai skolā un atpakaļ. Tā vietā tiek piedāvāta degvielas izdevumu kompensācija, kas nav risinājums, ja ģimene fiziski nevar aizvest bērnu uz skolu (automašīnas vai laika trūkuma dēļ).

- Vardarbība izglītības iestādēs

Diemžēl **vardarbība izglītības iestādēs** nezaudē aktualitāti. Bērni un jaunieši pārsvarā neprot risināt konfliktus sociāli pieņemamā veidā. Skolai ir jābūt no vardarbības brīvai videi, kurā ikviens var justies droši. Pērn liels darbs tika ieguldīts šī jautājuma risināšanā, kas rezultējās ar to, ka šogad stājās spēkā grozījumi Ministru kabineta noteiktajā kārtībā par drošību izglītības iestādēs. Izglītojamajam, kurš apdraud savu vai citu personu drošību, uz laiku var noteikt mācības citā telpā, citā laikā vai attālināti. Būtiski, ka attālinātas mācības ir skolas organizētas, tā nav izglītība ģimenē, par kuras īstenošanu ir atbildīgi vecāki un pret ko esmu aktīvi iebildis.

- Palīdzība vecākiem bērnu audzināšanā

Izglītības iestādes vienas nevar mazināt vardarbības izplatību. Galvenie atbildīgie par bērnu audzināšanu ir vecāki. Šīs prasmes visiem nerodas dabiski, tās ir jāattīsta, tādēļ pašvaldībai ir jāsniedz **palīdzība vecākiem bērnu audzināšanā**. Diemžēl lielākā daļa pašvaldību palīdzību bērnu audzināšanā nesaredz kā vienu no savām obligātajām funkcijām un ka vardarbības ģimenēs izskaušanai netiek veikti atbilstoši pasākumi.

Akūta problēma ir saistībā ar bērna uzvedības traucējumiem, kas var būt radušies neatļautu un **atkarību izraisošu vielu lietošanas** rezultātā.

Esmu secinājis, ka pastāv atšķirīgi viedokļi un arī prakse tiesību normas piemērošanā, kura paredz, ka bērnam, kuram radušies psihiski vai uzvedības traucējumi neatļautu, apreibinošu vielu lietošanas dēļ, nodrošināma obligāta ārstēšana un sociālā rehabilitācija. Šajā jomā aktīvs darbs turpinās.

- **Saskarsme**

Būtiski pieaudzis iesniegumu skaits par **saskarsmes tiesību** īstenošanu. Joprojām ir grūtības izpildīt spēkā stājušos tiesas nolēmumu, ar kuru noteikta saskarsmes īstenošanas kārtība. Jo ilgāk bērns nesatiek šķirti dzīvojošo tēvu vai māti, jo vairāk atsvešinās, attiecības zūd un vecāka paša spēkos nav tās atjaunot. Tāpēc akūti nepieciešams **pakalpojums bērna un vecāku attiecību uzlabošanai un atjaunošanai**, bet tas joprojām nav ieviests.

Nacionālais preventīvais mehānisms

Pērn valsts preventīvā mehānisma ietvarā kā prioritārā tēma bija cilvēktiesību nodrošināšana sociālās aprūpes centros senioriem. 2023. gadā organizēju kampaņu "Dzīve pansionātā - kāda tā ir?". Šī kampaņa parādīja, cik daudzas lietas ikdienā gan iestādēs, gan sabiedrībā ir uzskatītas par normu, lai gan tā nevajadzētu būt. Ar iegūto informāciju esmu vērsies arī Saeimā.

Vēl vienu tēmu, kuru vēlos šodien izcelt – valstiskā līmenī ir jāveic pasākumi, lai cietumos mazinātu ieslodzīto neformālo hierarhiju, tās izpausmes, t.sk., no tā izrietošo vardarbību. Kā pirmie soļi būtu veicami – cietumos esošo vakanto amata vietu aizpildīšana un lielo ietilpību telpu/kameru samazināšana vecajā cietumu infrastruktūrā.

Šie un citi manā ziņojumā aprakstītie pasākumi nebūtu iespējami bez atbilstoša budžeta. 2023. gadā Tiesībsarga biroja budžets bija 2,7 miljoni eiro, kas, pēc ievērojama finansējuma samazinājuma par 57 % 2010. gadā, pēdējo divu gadu laikā sasniedzis to finansējuma apmēru, kāds bija piešķirts izveidojot institūciju 2007. gadā.

2024. gadā kā prioritātes esmu noteicis šādas tēmas.

Diskriminācijas novēršanas jomā ir plānotas vairākas izpētes diskriminācijas līmeņa noteikšanai Latvijā dažādām diskriminācijas riskam pakļautajām sabiedrības grupām.

Sociālo, ekonomisko un kultūras tiesību jomā - uzņēmējdarbība un cilvēktiesības, veicot izpēti un rosinot diskusijas par cilvēktiesību risku izvērtējumu un aizskārumu novēršanu uzņēmumu darbībā.

Pilsonisko un politisko tiesību jomā ir plānotas vairākas diskusijas un izpētes par tiesību aizsardzības mehānismu efektivitāti cīņā ar dažādām vardarbības izpausmēm.

Bērnu tiesību jomā uzmanības centrā būs obligātās ārstēšanas un sociālās rehabilitācijas nodrošināšana bērniem, kuriem radušies psihiski vai uzvedības traucējumi atkarību veicinošu vielu lietošanas dēļ.

Paldies, godājamie Saeimas deputāti par uzmanību! Ceru, ka mans ziņojums par cilvēktiesību un labas pārvaldības situāciju Latvijā kalpos arī kā ceļa karte problēmu risinājumiem, kuriem ir nepieciešama arī parlamentārā uzraudzība, lai Latvija ANO pasaules laimes indeksā pakāptos un iekļūtu pirmajā desmitniekā!